

Dominika Kovačević
Chrześcijańska Akademia Teologiczna

Rewolucja libańska 2019/2020 – stanowiska wybranych Kościołów

Abstrakt

W połowie października 2019 roku w Libanie wybuchły ogólnokrajowe protesty w związku z zapowiedzianymi reformami rządowymi. Mimo tego, że władze ostatecznie wycofały się ze swych propozycji, Libańczycy nie opuścili ulic i placów. Po upływie miesiąca demonstracje osłabły, jednak kraj dalej pogrąża się w kryzysie ekonomicznym i politycznym. Liban to obecnie jedyny kraj na Bliskim Wschodzie, którego znaczącą część mieszkańców stanowią chrześcijanie. Należą oni do różnych Kościołów i odgrywają ważną rolę na scenie politycznej i kulturalnej. Stąd też już w trakcie pierwszych dni opisanych wydarzeń hierarchowie Kościołów libańskich zabrali głos. Celem artykułu jest przedstawienie i analiza ich wypowiedzi na ten temat w okresie od połowy października 2019 do początku marca 2020 roku. Zostały one zebrane z następujących Kościołów: maronickiego, prawosławnego (rytu bizantyńskiego), melkickiego, chaldejskiego, ormiańskiego prawosławnego oraz ormiańskiego katolickiego.

Słowa kluczowe: Liban, rewolucja, Kościół, polityka

Abstract

Protests began in Lebanon in mid-October 2019 and soon spread to the entire nation, sparked by the reforms announced by the government. Despite the authorities having since withdrawn from their propositions, Lebanese people have not left the streets and squares. After one month the demonstrations grew weaker; however, the country is still sliding into economical and political crisis. Lebanon is currently the only country in the Middle East in which a majority of the inhabitants are Christians. They belong to diverse Churches and play an important role in the political and cultural scenes. As such, in the first days of the aforementioned events, the hierarchy of the Lebanese Churches spoke up. The task of this paper is to present and analyse of their statements in the period from the latter half of October 2019 until the beginning of March 2020. They have been collected from the following Churches: Maronite, Eastern Orthodox, Melkite Catholic, Chaldean, Armenian Orthodox and Armenian Catholic.

Keywords: Lebanon, revolution, Church, politics

Wybuch rewolucji

Libańska rewolucja będąca przedmiotem badań w tym artykule rozpoczęła się 17 października 2019 roku, gdy rząd ogłosił nie tylko podwyższenie podatków, ale także wprowadzenie nowych, m.in. za korzystanie z aplikacji WhatsApp. Reforma ta miała dotknąć zatem wszystkich mieszkańców kraju niezależnie od pochodzenia, konfesji czy statusu społecznego, gdyż WhatsApp w Libanie zastępuje w znacznej mierze korzystanie z usług operatorów komórkowych. Libańczycy spontanicznie i masowo wyszli na ulice i place, co było wyraźnym sprzeciwem wobec systemu politycznego, który nie jest w stanie sobie poradzić z narastającym kryzysem ekonomicznym. Ów system jest połączeniem demokracji z konfesjonalizmem – każda znacząca mniejszość religijna jest reprezentowana i ma przypisaną, w zależności od wielkości, liczbę reprezentantów w parlamencie oraz zapewnione konkretne urzędy. Władze po kilku dniach wycofały się z niepopularnych reform, jednakże obywatele dopiero stopniowo opuszczali ulice, krzycząc w dialekcie libańskim „Kullun ja ‘ni kullun”, czyli „Wszyscy znaczy wszyscy”. To znaczy: wszyscy politycy są częścią zepsutego systemu i ponoszą odpowiedzialność za kryzys w kraju¹.

W związku z tymi wydarzeniami już w ich pierwszych dniach głos zaczęli zabierać hierarchowie i inni ważni duchowni poszczególnych libańskich Kościołów, które odgrywają ważną rolę na scenie politycznej i społecznej Libanu. Opinie przedstawicieli Kościołów były zamieszczane na stronach internetowych i w mediach społecznościowych, które następnie były przekazywane pomiędzy wiernymi za pomocą statusów i wiadomości na WhatsApp.

Wspólne oświadczenia

Drugiego dnia rewolucji, 18 października 2019 roku, miało miejsce spotkanie biskupów Zahle – jednego z największych miast w Libanie. Hierarchowie różnych wyznań i rytów wezwali rządzących do reform w odpowiedzi na cierpienia ludu, zaś wiernych do modlitwy i postu w dniu 25 października².

¹ H. Koziek, *Liban – rewolucja przez Whatsapp*, <https://radar.rp.pl/swiat/15106-liban-rewolucja-przez-whatsapp>, data odczytu 8 listopada 2020.

² Greek Orthodox Archdiocese of Zahle and Baalbek and Dependencies, <https://www.facebook.com/GreekOrthodoxArchdiocesesOfZahle/photos/2105315286236687/>, data odczytu 1 listopada 2020.

23 października odbyło się wspólne, nadzwyczajne posiedzenie najwyższych rangą przedstawicieli poszczególnych Kościołów libańskich: katolickich, prawosławnych i protestanckich. Wzięli w nim udział hierarchowie tych wspólnot, na czele z maronickim patriarchą Biszarą Butrussem Raim, jako że miało ono miejsce w jego siedzibie – Bkerke. Patriarcha na koniec posiedzenia odczytał dokument sporządzony przez uczestników spotkania. Składał się on z dwóch części: pierwsza to opis sytuacji, zaś druga to trzy wezwania do konkretnych grup.

W tej pierwszej części dostojnicy docenili historyczność sytuacji oraz rolę ludu, któremu „środki przeciwbólne już nie wystarczają”, i który „wystosował przesłanie ponad podziały wyznaniowe i doktrynalne”. Zauważyli, iż rząd dotychczas nie działał w sprawach istotnych dla narodu – zmieniło się to dopiero teraz, gdy „ulica zaczęła wywierać na niego presję”. Biskupi uznali, iż zatwierdzenie budżetu to tylko pierwszy pozytywny krok, lecz istnieje potrzeba dokonania większych zmian. Dlatego też wezwali elity polityczne do „utworzenia rządu demokratycznego – godnego zaufania, niezależnego, sprawiedliwego i transparentnego”, a także zwalczania korupcji/zepsucia (arab. *fasād*) i zwrócenia ukradzionych pieniędzy³.

W drugiej części dokumentu w pierwszym punkcie zwrócono się do obecnych władz. Hierarchowie uznali prezydenta jako tego, który ma podejmować konsultacje z pozostałymi przywódcami politycznymi, skoro to „jemu powierzona jest konstytucja i regulacja prac różnych instytucji”. W drugim punkcie zwrócono się do narodu libańskiego w ojczyźnie i na emigracji – poproszono, by zachował on czystość i pokojowość swojego ruchu społecznego, „tak, by nikt nie wykorzystał tego dla zamachu stanu czy zniekształcenia jego demokratycznego oblicza”. Dostojnicy także stwierdzili, iż demonstranci powinni wybrać spośród siebie przedstawicieli do rozmów z władzami w celu wypracowania skutecznych rozwiązań. W trzecim punkcie zwrócono się do społeczności międzynarodowej, prosząc ją, by „odegrała swoją rolę we wspieraniu pierwszej demokracji, która powstała na tym Wschodzie, zachowując pierwsze doświadczenie współpracy chrześcijańsko-muzułmańskiej”. Biskupi stwierdzili, że obecne powstanie Libańczyków „jest kolejnym dowodem dla świata, że Liban zasługuje na życie wolne i demokratyczne, na stabilizację i dobrobyt”⁴.

³ *Nadā' rū 'sā' al-kanā'is al-kātūlikiyya wa-āl-urtūduksiyya wa-āl-inḡiliyya bi-ḥusūs al-awḏā' ar-rāhina fī Lubnān*, <https://www.syr-cath.org/news/display/3535>, data odczytu 1 listopada 2020.

⁴ *Ibidem*.

Owo posiedzenie było szeroko komentowane i wybijające się na tle wypowiedzi biskupów z minionych lat. Jak bowiem dostrzeżono, żaden z Kościołów od 2005 roku (kiedy zabito premiera Rafika al-Haririego) tak jasno nie wsparł jakiegoś ruchu obywatelskiego, ponieważ zazwyczaj dotyczył on tylko określonej pod względem politycznym grupy. Ponadto do tego oświadczenia dołączyły się Kościoły dotychczas mniej zaangażowane⁵.

11 listopada 2019 roku w Bkerke odbyło się doroczne posiedzenie patriarchów i biskupów katolickich różnych rytów obecnych w Libanie. Jego temat przewodni to „Kościół a środki przekazu społecznego i cyfrowego”. W trakcie wystąpień pochwalono młodzież, która „w sposób cywilizowany wyraziła brak swego zaufania w przywódców politycznych i pragnienie zobaczenia nowych twarzy urzędników, walczących z zepsuciem i reformujących struktury państwowe”⁶.

19 grudnia prawosławny patriarcha antiocheński Jan X i patriarcha maronicki Biszara Butrus Rai wydali wspólne oświadczenie w języku arabskim i angielskim, opublikowane m.in. na Facebooku. Stwierdzili w nim, że „Kościół wspiera praworządne żądania libańskiego ludu w świetle pogarszającej się sytuacji ekonomicznej”. Uznali, że przyczyną tego stanu rzeczy jest „korupcja i wykorzystywanie administracji publicznej i instytucji dla politycznych interesów”. Jednakże hierarchowie potępił także nadużywanie symboli religijnych i wezwali do utrzymania pokojowego charakteru protestów. Zaapelowali do polityków, aby pamiętali, że „celem działalności politycznej jest umożliwienie dobrego, przyzwoitego życia obywatelom oraz zapewnienie pokoju i stabilizacji”⁷.

21 stycznia w związku ze wzmożeniem niepokoju odbyło się nadzwyczajne posiedzenie katolickich patriarchów i biskupów w Libanie. Hierarchowie stwierdzili, iż nowy rząd musi zdobyć zaufanie narodu, wypracować plan działania i wprowadzić program ratunkowy. Dodali także, że „zamieszki, niszczenie mienia publicznego i prywatnego oraz blokady dróg są niedozwolone”, gdyż „nowym władzom należy dać

⁵ *Al-Kanīsatān al-kātūlikiyya wa-āl-urūduksiyya inḍammātā ilā “at-tawra” “ba’ damā balag’ waḡa’ aš-ša’b haddabu al-aqṣā*, <http://alafkar.net/%D8%A7%D9%84%D9%83%D9%86%D9%8A%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86-%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%A7%D8%AB%D9%88%D9%84%D9%8A%D9%83%D9%8A%D8%A9-%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B1%D8%AB%D9%88%D8%B0%D9%83%D8%B3%D9%8A%D8%A9/>, data odczytu 1 listopada 2020.

⁶ Melkite Greek Catholic Patriarchate, <https://www.facebook.com/MelkiteArabic/posts/10158045415944267>, data odczytu 1 listopada 2020.

⁷ AntiochPatriarchate, https://www.facebook.com/pg/Antiochpatriarchate.org/photos/?tab=album&album_id=2066540346783001, data odczytu 1 listopada 2020.

szansę”, a ruch obywatelski będzie miał prawo do protestów, jeśli rząd nie wykona swojej pracy⁸.

28 stycznia odbyło się ostatnie w omawianym czasie spotkanie biskupów różnych Kościołów. Zaproszenie wystosował patriarcha maronicki, nie wzięli w nim udziału – z nieznanych oficjalnie przyczyn – przedstawiciele Kościoła prawosławnego rytu bizantyńskiego. To spotkanie zaowocowało wspólnym oświadczeniem składającym się z siedmiu punktów. Wyrażono w nich m.in. zadowolenie z utworzenia rządu oraz nadzieję, że „sprosta on wymaganiom Libańczyków okazanych w pokojowym powstaniu i zyska ich zaufanie”. Podkreślono także konieczność przyspieszenia walki z korupcją, zwrócenia skradzionych pieniędzy i kontroli wydatkowania publicznych środków. Potwierdzono prawa do pokojowych demonstracji domagających się reform, potępiono jednak zamieszki. Zwrócono się również do dwóch szczególnych grup. Pierwszą byli demonstranci, z naciskiem na młodzież, która powinna oceniać pracę nowego rządu „w sposób realistyczny, rzeczowy i cywilizowany”. Natomiast drugą była społeczność międzynarodowa oraz pozostałe państwa arabskie, które poproszono o wsparcie Libanu w przeprowadzeniu reform. W ramach tego apelu wezwano również libańską diasporę, rozproszoną po całym świecie, do wsparcia ojczyzny-matki⁹.

Kościół maronicki

To pierwszy co do wielkości Kościół w kraju, uważający się za narodowy Kościół Libanu, który często podkreśla tożsamość fenicką i/lub aramejską. Głośnym stał się publiczny udział ks. Farida Sa‘aba z patriarszej kurii w protestach. W wypowiedzi dla mediów ks. Sa‘aba podkreślił, iż teraz wszyscy, niezależnie od opcji politycznej, są jego przyjaciółmi. Lud domaga się ustąpienia wszystkich polityków. On jest kapłanem z ludu, dlatego powinien być teraz razem z nim; jego funkcją jest służyć ludowi. Na koniec stwierdził, że „zepsuci, skorumpowani kapłani” także powinni odejść¹⁰.

⁸ *Al-Baṭriyark Ar-Ra‘ī yad’ū al-ḥukūma ilā kasb tiqat aš-ša‘b al-lubnānī wa-āstihqāq-ihā* – *Bkirkī*, <http://www.bkerki.org/PatriarchNews.html?New=3937>, data odczytu 1 listopada 2020.

⁹ *Bayān al-qimma ar-rūḥiyya al-masīḥiyya* – *Bkirkī*, <http://www.bkerki.org/PatriarchNews.html?New=3943>, data odczytu 1 listopada 2020.

¹⁰ *Rağul dīn yuṣārik al-mutażāhirīn fī Dūk Muṣbiḥ: al-yawm nunādī bi-ism ša‘b li-istirğā‘ kanāmatah*, <https://www.youtube.com/watch?v=3-yIJz-ZBxI>, data odczytu 1 listopada 2020.

Natomiast sam patriarcha maronicki 25 października wydał oświadczenie, w którym stwierdził, że „nie jest możliwe dalsze ignorowanie kryzysu narodu libańskiego, który dotyka wszystkich bez względu na wiek, miejsce zamieszkania, wyznanie...” Zauważył, że to dlatego ludzie „złączyli się pod libańską flagą na niespotykaną dotychczas skalę”. Stwierdził jasno, że „Kościół maronicki w dziewiątym dniu rewolucji przyłącza się do żądań o stworzenie nowego rządu, godnego zaufania libańskiego narodu”. Przedstawił także krótko swoją wizję tego rządu, który „musi być mały i składać się z osób szanowanych, spoza obecnego politycznego spektrum”¹¹.

Na kazaniu podczas bożonarodzeniowej patriarszej Liturgii¹² hierarcha zwrócił się bezpośrednio do obecnego na niej prezydenta Michela Aouna: „My i cały lud libański znamy waszą macierzyńskość; pierwszym jej przejawem jest rząd tymczasowy (...) pragniemy, by kraj znalazł się na drodze wyzwolenia gospodarczego, ekonomicznego i społecznego”. Porównał prezydenta do kapitana statku i bezpiecznej przystani. Zwracając się do pozostałych Libańczyków, stwierdził, iż „nie jest to czas na rozliczenia personalne ani polityczne”¹³.

9 lutego w związku z uroczystością św. Marona w Bejrucie sprawowano Liturgię z udziałem czołowych przedstawicieli władz, w tym prezydenta. Nowy maronicki arcybiskup Bejrutu Bulus Abd as-Satir w kazaniu wspomniął o budowaniu Królestwa Bożego na ziemi, potem zwrócił się do stojących przed nim polityków z pytaniem: „Jak długo ma trwać ta sytuacja? Na co czekacie? Bycie politykiem to służba dla narodu, czasem wręcz męczeństwo i asceza”. Dodał, że naród jest znudzony kłamstwami polityków, tysiące Libańczyków stoi zaś przed drzwiami ambasad, by opuścić kraj. Hierarcha dostał za to wystąpienie gromkie brawa od wszystkich zebranych z wyjątkiem polityków¹⁴.

Kościół prawosławny (rytu bizantyńskiego)

Kościół ten, związany z tożsamością arabską, jest trzecim co do wielkości w Libanie. Już 18 października patriarcha Jan X, rezydujący w Damaszku, zapewnił, że Cerkiew towarzyszy w swych modlitwach „dzie-

¹¹ *Statement of His Beatitude Bechara Cardinal Rai – Bkerke*, <https://www.facebook.com/maronite.patriarchate.bkerki/posts/2649071335131077>, data odczytu 1 listopada 2020.

¹² „Liturgia” pisana wielką literą oznacza na Wschodzie nabożeństwo eucharystyczne.

¹³ *Quddās al-Milād bi-ḥudūr raʿīs ʿAwn – 25/12/2019*, https://www.youtube.com/watch?v=M_az3PDYwj0, data odczytu 1 listopada 2020.

¹⁴ *Tafāʾlukum maṭrān yabuzz siyāsī Lubnān wa-yahruḡuhum fī ḥudūrihim*, https://www.youtube.com/watch?v=8_8c-8rBSZs, data odczytu 1 listopada 2020.

ciom narodu libańskiego, cierpiącego z powodu trudności życia dnia codziennego”. Podkreślił wagę słuchania głosu ludu i uznał, że należy stawić czoła „wszystkim nagromadzonym problemom poprzez podjęcie poważnego dialogu i konkretnych decyzji”. Wezwał też do zachowania pokojowego charakteru ludowego ruchu i unikania wszelkich inicjatyw mogących skomplikować sytuację¹⁵.

Dwa dni później metropolita bejrucki Elias (Aude) w kazaniu stwierdził, że urzędnicy „zatkali swoje uszy, by nie słyszeć głosu ludu”. Dostrzegł, że społeczeństwo libańskie zostało podzielone na dwie warstwy: bardzo biednych i bardzo bogatych, tj. urzędników, „a przy tym ci drudzy narzucają nowe podatki, nie podając chleba”. Dodał, że libański naród dużo wycierpiał i długo milczał, ale „już nie może znieść zabierania mu praw, więc musi wziąć swój los we własne ręce”. Metropolita zauważył, że niewłaściwi ludzie obejmują niewłaściwe stanowiska. Zwrócił się także bezpośrednio do rządzących, mówiąc, by odwołali się do swoich sumień, ponieważ władza to odpowiedzialność, z której trzeba zdać rachunek przed Bogiem i narodem¹⁶.

Ojciec Ilijja Mitri, duchowny szanowany z racji swej działalności w Ruchu Młodzieży Prawosławnej (MJO), 25 października we wpisie na Facebooku stwierdził, iż konfesjonalizm jest jednym z podstawowych problemów Libanu, który „przechodzi z jednego kryzysu do drugiego”¹⁷.

Następnego dnia w kazaniu na wieczernię (nieszpory) z okazji święta ikony Bogurodzicy „Uzdrowienie z raka”, metropolita Zahle Antoni (As-Suri) zauważył, że „rak to także miłość do pieniędzy, pycha, odrzucenie drugiego, egoizm”, i to Bóg uzdrawia duszę każdego – zarówno narodu, jak i rządzących. Dodał, że odnowa życia i kraju jest możliwa, gdy to sam człowiek się odnawia¹⁸.

Tego samego dnia metropolita Góry Liban Sylwan (Mussi) uznał, że „nie ma ani Cerkwi, ani państwa bez wspólnego budowania – a dzisiaj chcemy budować kraj”. Zwracając się w szczególny sposób do młodzieży, wyznał, że jest szczęśliwy, dlatego iż zaczyna budowanie tego kraju razem z nią. Zauważył również, iż różnorodność stanowi o pięknie

¹⁵ Antioch Patriarchate, <https://www.facebook.com/Antiochpatriarchate.org/photos/a.300685046701882/1945841312186239>, data odczytu 1 listopada 2020.

¹⁶ *Al-Mitrübūlīt 'Awda yu'alīn al-ḥarb 'alā al-fasād-Noursat-20-10-19*, <https://www.youtube.com/watch?v=3hLRrTQUv5s>, data odczytu 4 listopada 2020.

¹⁷ Father Elia Mitri, <https://www.facebook.com/fatherelia.org/photos/a.297594403725805/1461820810636486/>, data odczytu 4 listopada 2020.

¹⁸ *Izzat al-mitrübūlīt Anṭūnyūs (Aṣ-Ṣūrī) min ḡurūb Malikat al-kull aš-šāfiyya min as-saraṭān – mu'allāqa 26/10/2019*, <https://www.youtube.com/watch?v=GlVg-V5WiM5c>, data odczytu 5 listopada 2020.

Libanu, i że „choć mamy różne doświadczenie i wiek, to jesteśmy jak fala, razem w niej płyniemy, uczymy się jeden od drugiego”¹⁹. Następnego dnia, wskutek różnych dyskusji po tym wystąpieniu i niejasności, metropolia Góry Liban zamieściła sprostowanie, iż metropolita Sylwan nie kreuje siebie na jednego z liderów rewolucji, ani nie uważa, że należy go słuchać w kwestii pytań, kiedy blokować drogi, a kiedy je otwierać²⁰.

Kościół melkicki

Ten grecko-katolicki Kościół, związany z tożsamością arabską, jest trzecim co do wielkości w Libanie. Już 20 października patriarcha Józef Al-Absi, rezydujący w Damaszku, wyraził swój ból z powodu sytuacji, która „doprowadziła naród libański do złości i wyjścia na ulice”. Ogłosił solidarność z ludźmi, „którzy w tych dniach wyrażają swój ból i zgorzknienie”. Zaapelował do urzędników, aby odpowiedzieli na żądania libańskiego narodu, uporali się z korupcją oraz szanowali godność obywateli. Natomiast samych obywateli wezwał do zachowania pokojowego charakteru manifestacji. Stwierdził także, że „nadszedł czas, by każdy z nas przyznał się do grzechu. Wszyscy zgrzeszyliśmy i wszyscy potrzebujemy pokajając się przed Bogiem oraz naszą ojczyzną Libanem”²¹.

25 października metropolita Sydonu Elias (Biszara Al-Haddad) stwierdził, iż obecne demonstracje w Libanie „były sprawą oczekiwaną”, ponieważ „korupcja stała się prawie pierwszym tytułem Libanu”. Hierarcha uznał, że ta rewolucja dotyczy wszystkich i że cechuje ją czystość. Wezwał również obecne elity czerpiące korzyści z podwyżek cen do „trzymania się w swym zepsuciu z daleka od ścieżki czystej rewolucji”. Dodał, że „ktokolwiek rządził Libanem i nie naprawił sytuacji związanej z prądem, wodą, odpadami i benzyną, nie ma prawa, by korzystać z rewolucji oczyszczenia”. Stwierdził również, że choć system konfesjonalny jest toksyczny, to na razie nie widać jego końca, więc niech przynajmniej to „religie – a nie konfesje – będą nową podstawą dla nowego Libanu”²².

¹⁹ Christian Orthodox Archdiocese of Mount Lebanon, <https://www.facebook.com/watch/live/?v=835220256875840>, data odczytu 5 listopada 2020.

²⁰ Christian Orthodox Archdiocese of Mount Lebanon, <https://www.facebook.com/OrthodoxMountLebanon/photos/a.2733246683403871/2733247083403831>, data odczytu 5 listopada 2020.

²¹ Melkite Greek Catholic Patriarchate, <https://www.facebook.com/MelkiteArabic/photos/a.10151217761969267/10157977881824267>, data odczytu 4 listopada 2020.

²² Greek Melkite Catholic Diocese of Saida and Deir el kamar, <https://www.facebook.com/diocesemelkitesaida/photos/a.598298373627026/2297263187063861>, data odczytu 4 listopada 2020.

23 listopada w melkickim maryjnym sanktuarium w Maghdousz celebrował Liturgię w intencji pokoju w Libanie; uczestniczyli w niej także maronicy duchowni. Metropolita Sydonu Elias (Biszara Al-Haddad) w kazaniu stwierdził, iż „Liban nie umrze, ponieważ Pismo Święte uczyniło go darem dla narodów”. Dodał także, że Cerkiew pragnie wysłuchać swojej młodzieży i „docenia jej opinię stanowiącą wkład w wyjście kraju z kryzysu gospodarczego, finansowego i politycznego”. Uznał, że dzięki temu jest możliwy nowy start zarówno dla życia cerkiewnego, jak i społecznego, które winno opierać się „na duchowych i moralnych wartościach – na godności”. Ponadto oświadczył, iż „Cerkiew jest z ludu i jest grupą wierzących. Cerkiew stoi obok swych dzieci, aby domagać się godnego życia i zakończenia stanu zepsucia”²³.

Kościół chaldejski

Kościół chaldejski jest w Libanie najmniejszym z omawianych tutaj Kościołów; liczba jego wiernych to zaledwie kilka tysięcy, zaś historia jego obecności w tym kraju sięga zaledwie XX wieku – to wyznanie ma długą tradycję związaną z obszarem dzisiejszego Iraku. Jednak mimo to przedstawiciele Kościoła chaldejskiego włączyli się w publiczną debatę od samego początku rewolucji.

Już 18 października metropolita Libanu Miszel Kassardzi wezwał wiernych, by stanęli u boku narodu libańskiego, który domaga się życia w godności, stabilizacji i pokoju. Wezwał także demonstrantów do powstrzymania się od przemocy i niepowodowania zamieszek. Poprosił również do współudziału z nim w modlitwie w intencji wszystkich pełniących ważne funkcje urzędników, by Pan „dał im mądrość i świadomość, które są potrzebne do kierowania państwem”²⁴.

27 października Najwyższa Rada Chaldejskiej Konfesji w Libanie opublikowała stanowisko, w którym poparła demonstrantów, ponieważ przeszli oni „ponad podziały konfesyjne i wyznaniowe, by budować wspólny Liban”. Jednocześnie zaznaczono, iż „tym, co najbardziej boli konfesję chaldejską w Libanie, jest trwająca marginalizacja tzw. mniejszości. Nie mają one żadnego przedstawiciela ministerialnego, ani w administracji publicznej, a to powoduje frustrację naszych

²³ Greek Melkite Catholic Diocese of Saida and Deir el kamar, <https://www.facebook.com/diocesemelkitesaida/posts/2360546927402153>, data odczytu 4 listopada 2020.

²⁴ Chaldeans of Lebanon, <https://www.facebook.com/chaldeansoflebanon/photos/a.345577495653542/1141132809431336/>, data odczytu 3 listopada 2020.

synów”. W dokumencie zapytano retorycznie: „Czyż nie nadszedł czas na przywrócenie godności tej części społeczeństwa libańskiego?”²⁵ Tego samego dnia na pontyfikalnej Liturgii z okazji święta archanioła Michała wzniesiono specjalne modlitwy za Liban, a także przyozdobić ołtarz flagą Libanu²⁶.

1 listopada głos zabrał patriarcha chaldejski Luis Rafael Sako, rezydujący w Bagdadzie. Uznał, iż demonstranci w Iraku i Libanie mają jeden cel i że pokazali pokojowe nastawienie podczas demonstracji. Stwierdził, iż „mają oni prawo domagania się reformy politycznej, zwalczania korupcji, zwrócenia skradzionych pieniędzy, pluralizmu obywatelskiego w państwie oraz życia wolnego i godnego”. Hierarcha wyraził solidarność z protestującymi i dodał, że „Kościół powinien z całą mocą opowiedzieć się za proroczym ruchem dla dobra biednych i uciskanych”²⁷.

W kazaniu podczas bożonarodzeniowej Liturgii metropolita Miszel Kassardzi powiązał narodziny Chrystusa i wydarzenia w Libanie, mówiąc, iż „Chrystus się wcielił, aby na ziemi zbudować podstawę nowego królestwa, królestwa niebieskiego”. Dodał, że jest to „królestwo sprawiedliwości, miłości i nadziei, gdzie pierwsi są ostatnimi, a ostatni pierwszymi, bogaty zaś dzieli się swoim bogactwem”. Hierarcha nazwał Jezusa „największym rewolucjonistą w historii, skoro zechciał poprzez swe posłannictwo obalić system polityczny, który dominował w Jego epoce”. Wyjaśnił, że rewolucję należy zacząć od siebie, by w ten sposób móc uczestniczyć w „rewolucji przeciwko zepsuciu społecznemu, politycznemu i moralnemu”²⁸.

Kościół ormiański

Ormianie nie są Semitami jak wierni wcześniej wymienionych Kościołów, jednakże ich bytność w Libanie jest wielowiekowa i ma cechy szczególne. Ormianie zachowują swoją odrębność językową, kulturową, a także na poziomie Kościołów: ormiańskiego prawosławnego z grupy Cerkwi orientalnych (dochalcedońskich) oraz katolickiego, a także niedużej wspólnoty ewangelickiej.

²⁵ Chaldeans of Lebanon, <https://www.facebook.com/chaldeansoflebanon/posts/1176156272595656>, data odczytu 3 listopada 2020.

²⁶ Chaldeans of Lebanon, <https://www.facebook.com/chaldeansoflebanon/posts/1149913988553218>, data odczytu 3 listopada 2020.

²⁷ Chaldeans of Lebanon, <https://www.facebook.com/chaldeansoflebanon/posts/1153507551527195>, data odczytu 3 listopada 2020.

²⁸ Chaldeans of Lebanon, <https://www.facebook.com/chaldeansoflebanon/posts/1202041606673789>, data odczytu 3 listopada 2020.

Niedługo po rozpoczęciu rewolucji w Armenii odbył się marsz poparcia dla Libańczyków²⁹. Jednakże ludność ormiańska w samym Libanie nie dołączyła do rewolucji, zaś ormiańscy przywódcy duchowi milczeli. 21 listopada, czyli w przededniu narodowego święta Libanu, skomentowała to Araz Bedross, znana ormiańsko-libańska działaczka, zamieszczając pytania na Facebooku: „Gdzie są Ormianie? Dlaczego nie biorą udziału w powstaniu? Czyż nie są Libańczykami?”. Uznała, że „Libańczycy-Ormianie noszą te same bóle i te same żądania. Także cierpią z powodu konfeksjonalizmu i podziału na warstwy, z powodu zepsutego państwa. Chcą wiedzieć, skąd politycy wzięli pieniądze na budowę swoich pałaców i jak skonstruowali swoje imperia”. Araz Bedross jasno wypowiedziała się również przeciwko libańsko-ormiańskiemu elitom politycznym, pisząc, że „Ormianie także są przeciwko rządzącej warstwie wyznaniowej nawet, jeśli byłaby ormiańska, bo cóż ona dla nich osiągnęła?...” Na koniec zaapelowała: „Ogłośmy głośno: *Kullun ja 'ni kullun* (Wszyscy znaczy wszyscy). Przecistawmy się konfeksjonalnym i burżuazyjnym krwiopijcom, razem stwórzmy ojczyznę przypominającą nas, klasę średnią i biedotę”³⁰.

Hierarchowie ormiańscy jednak dalej się nie wypowiadali odnośnie do aktualnych wydarzeń w Libanie. 5 grudnia ormiańsko-prawosławny patriarcha Cylicji Aram I na spotkaniu diecezjalnej rady świeckich i duchownych przekazał ormiańsko-prawosławnemu arcybiskupowi Libanu Narekowi (Alemezianowi) 100 milionów libańskich funtów, by wspomóc rodziny dotknięte kryzysem ekonomicznym pogłębianym przez protesty i paraliż kraju. Głównymi tematami spotkania były jednak same finanse, a nie aktualne wydarzenia³¹.

Dopiero 10 grudnia ormiańscy przywódcy duchowni zorganizowali wspólną modlitwę za Liban w ormiańsko-prawosławnej cerkwi św. Wartana w Burdż Hammud pod Bejrutem. Modlitwie przewodniczyli ormiańsko-prawosławny arcybiskup Libanu Narek, ormiańsko-katolicki arcybiskup Dżordż Asadurian oraz przewodniczący centralnego komitetu Unii Ormiańsko-Ewangelickich Kościołów Bliskiego

²⁹ Armenians in Lebanon, <https://www.facebook.com/watch/?v=536009343863640>, data odczytu 2 listopada 2020.

³⁰ Armenians in Lebanon, <https://www.facebook.com/LebArmenian2017/posts/2492217777688614>, data odczytu 2 listopada 2020.

³¹ His Holiness receives the prelate of Lebanon, the religious and lay councils of the diocesan council of Lebanon, <https://www.armenianorthodoxchurch.org/en/archives/35924>, data odczytu 2 listopada 2020.

Wschodu, ksiądz Rafi Misrilian. Arcybiskup Narek podkreślił wagę modlitw w intencji pokoju w Libanie. Stwierdził, że Liban nie jest tylko regionem geograficznym, lecz ojczyzną. Dodał, iż „ojczyzna nie jest mierzona standardowymi miarami, lecz duchem, poświęceniem, sprawiedliwością społeczną i koegzystencją, a szczególnie miłością Boga oraz pobożnością i człowieczeństwem”. Natomiast wystąpienie arcybiskupa Asaduriana miało formę modlitwy, gdyż padło m.in. takie sformułowanie: „Prosimy Boga o pokój, zwłaszcza w sercach Twych wiernych w umiłowanym Libanie, ojczyźnie Apostolstwa”. W kontekście zbliżających się świąt Narodzenia Chrystusa, arcybiskup zapytał retorycznie: „Ludzie cierpią pod ciężarem biedy i smutków, ale któż inny pocieszy nas i da nam moc pokoju, jak nie Książę Pokoju?”³².

Podsumowanie

Hierarchowie wszystkich Kościołów stanęli po stronie demonstrantów, utożsamiając ich z większością narodu libańskiego, różnego od rządzących elit. W celu przedstawienia swoich stanowisk wykorzystali zarówno media społecznościowe, jak i kazania – w tym na różne święta. Połączyli motywy religijne z tematami politycznymi – odpowiedzialność urzędników jako zadanie powierzone przez Boga; zepsucie i korupcję z grzechem; odnowę z pokajaniem się i przemianą własnego życia. Podkreślili, że budowanie Królestwa Bożego zaczyna się już na ziemi.

Najważniejszym wspólnym wystąpieniem wydaje się to z 23 października; jednakże można dostrzec pewne różnice w podejściu poszczególnych Kościołów i ich hierarchów do rewolucji. Kościół maronicki, choć skrytykował rządzących, to bronił prezydenta – być może dlatego, iż jest on zwyczajowo maronitą. Kościół prawosławny rytu bizantyńskiego w swych oświadczeniach był ostrożny; wyjątek stanowił tu bejrucki metropolita Elias, który w dyskursie publicznym często porównywany jest z patriarchą maronickim Biszarą. Kościół melchicki również publikował wyważone stanowiska, z wyjątkiem metropolity sydońskiego, który osądził wszystkich polityków i żądał dla nich

³² ElNashra, <https://www.elnashra.com/news/show/1371520/%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%A7%D8%AF%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B1%D9%88%D8%AD%D9%8A%D9%88%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B1%D9%85%D9%86-%D8%A3%D9%82%D8%A7%D9%85%D9%88%D8%A7-%D8%B5%D9%84%D8%A7%D8%A9-%D9%85%D8%B4%D8%AA%D8%B1%D9%83%D8%A9-%D8%B9%D9%84%D9%89-%D9%86%D9%8A%D8%A9->, data odczytu 2 listopada 2020.

surowych kar. Kościół chaldejski, mimo że nieduży, zapragnął pokazać swoją – nie tak oczywistą – więź z Libanem, dodatkowo domagając się oficjalnego przedstawicielstwa w strukturach państwowych. Z kolei Kościoły ormiańskie, niezależnie od wyznania, poza pojedynczymi głosami świeckich, zasadniczo odcięły się od rewolucji, nie zajmując żadnego stanowiska, i skupiły się tylko na finansowych aspektach wydarzeń. To pokazuje, iż mimo długiej obecności w Libanie, hierarchia i wierni ormiańskich wspólnot pragną zachować swoją odrębność. Niektórzy duchowni zauważyli również brak efektywności obecnego, konfesyjnego systemu politycznego, lecz nie znaleźli żadnej dobrej alternatywy. Najprawdopodobniej, dlatego że wielu z nich, jak również ważnych wiernych ich Kościołów, jest częścią tego systemu.